

Pedagógusok pszichológiai kézikönyve

II. kötet

Szerkesztette

N. KOLLÁR KATALIN ■ SZABÓ ÉVA

Osiris Kiadó ■ Budapest ■ 2017

A kötet megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap

A KÖTETEK SZERZŐI

Balogh László (DE BTK) • Benkovics-Parádi Krisztina (Pest Megyei Szakszolgálat Dunakeszi Tagintézménye) • Bernáth László (ELTE PPK) • Demetrovics Zsolt (ELTE PPK) • Dúll Andrea (ELTE PPK) • F. Lassú Zsuzsa (ELTE TOK) • Felleginé Takács Anna (SOTE AOK) • Forrás-Biró Aletta (ELTE PPK) • Gordon Győri János (ELTE PPK) • Győri Miklós (ELTE BGGYK) • Herczeghné Vágó Emese (ELTE PPK) • Jármí Éva (ELTE PPK) • Kiss István (ELTE PPK) • Kiss Paszkál (KRE BTK) • Kósa Éva (PPKE BTK) • Kó Natasa (ELTE PPK) • Kőrössy Judit (SZTE BTK) • Kun Bernadette (ELTE PPK) • N. Kollár Katalin (ELTE PPK) • Nagy János (ELTE PPK) • Pajor Gabriella (ELTE PPK) • Piros Vera (ELTE PPK) • Schildné Pulay Klára (ELTE PPK) • Séra László (ELTE PPK) • Serfőző Mónika (ELTE TOK) • Solymosi Katalin (ELTE PPK) • Somogyi Mónika (ELTE PPK) • Soós István (L&D SOLUTIONS KFT.) • Szabó Éva (SZTE BTK) • Szabó Mónika (ELTE PPK) • Urbán Róbert (ELTE PPK) • Vörös Anna (ELTE TOK)

FOTÓK

Bágyoni József • Demetrovics Zsolt • Dúll Andrea • Farkas István • Gyöngy Kinga • Kissné Nyitrai Emese • L. Ritók Nóra • Lőrinczi János • Németh Márton • Németh Zoltán • Pongrácz Andrea • Solymosi Katalin • Somi Éva • Vásárhelyi Nóra • Wágner Margit • Zimonyi István

© Osiris Kiadó, 2017

© Szerzők, 2017

Szerkesztés © N. Kollár Katalin, Szabó Éva, 2017

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Osiris Kiadó, Budapest

www.osiriskiado.hu

Felelős kiadó Gyurgyák János

Az első kiadás lektora P. Balogh Katalin +

A második kiadás lektora N. Kollár Katalin és Szabó Éva

Szöveggyongozó Macskássy Zsuzsa

Műszaki szerkesztő, tördelő Lipót Éva

Nyomta és kötötte a Dürer Nyomda Kft., Gyula

Felelős vezető Fekete Viktor ügyvezető igazgató

ISBN 978 963 276 279 1 Összkiadás

ISBN 978 963 276 281 4 Második kötet

RÉSZLETES TARTALOM

NEGYEDIK RÉSZ

A SZEMÉLYISÉGELMÉLETEK ÜZENETEI A PEDAGÓGUSOK SZÁMÁRA

- 13 ■ **17. SZEMÉLYISÉGVONÁS-ELMÉLETEK**
(Nagy János)
Mi a személyiség?	16
A személyiségpszichológia mint az egyéni különbségek tudománya	18
A viselkedés előrejelzése az egyéni különbségek alapján	20
A személyiségvonások rendszertana	27
A klasszikus vonáselméletek	34
Az interakcionista szemlélet a személyiségpszichológiában	40
Az egyéni különbségek motiváció alapú megközelítése	44
Az egyéni különbségek értelmezése a szociálistanulásemélet keretében	44
A vonások mint megfigyelői fogalmak	47
A vonások és típusok mint „természetes” leíró kategóriák	48
A személyiség alapidimenzióinak biológiai elméletei	50
A személyiség evolúciós szempontú megközelítése	60
Összefoglalás és kitekintés	63
- 67 ■ **18. MÉLYLÉLEKTANI ÉS HUMANISZTIKUS SZEMÉLYISÉGELMÉLETEK** (Nagy János)
A pszichoanalitikus személyiség szemlélet	69
A Freudot követő pszichoanalitikus elméletek fejlődésének irányai	78
Pszichoanalitikus fejlődéselméletek	84

	A személyiség fenomenológiai-humanisztikus szempontból	90
	Záró gondolatok	107
109	19. ÖNSZABÁLYOZÁS, TEMPERAMENTUM ÉS EGORUGALMASSÁG (Kő Natasa)	
	Az önkontroll és a késleltetési képesség	110
	Temperamentum és ennek hatása gyermek- és serdülőkorban	113
	Önszabályozás. Egokontroll és egorugalmasság	121
	Az énhatékonyság	126
	ÖTÖDIK RÉSZ	
	TÁRSAS KAPCSOLATOK ÉS A SZEMÉLYKÖZI VISZONYOK	
135	20. BARÁTSÁG, SZEMÉLYKÖZI VONZALOM, CSOPORT-FOLYAMATOK ÉS AZ ISKOLAI TÁRSAS KAPCSOLATOK FEJLESZTÉSE (N. Kollár Katalin)	
	A társas kapcsolatok alakulása életkoronként	136
	A csoport	141
	Az emberek közti vonzalom	155
	A csoportban elfoglalt hely életkori és egyéni jellemzői	166
	A csoportszerkezet feltárása: a szociometria	168
	Az iskolapszichológussal való együttműködés lehetőségei és szükségessége	181
	A társas kapcsolatok fejlesztése az iskolai osztályban	182
193	21. NORMAALAKULÁS, ENGEDELMESSÉG ÉS CSOPORTHÓZ IGAZODÁS (N. Kollár Katalin)	
	A csoportnyomás jelensége	194
	A vonatkoztatási csoport	197
	Honnan származnak a csoport normái?	200
	A felelősségvállalás hiánya és engedelmesség	203
	A csoportok szerepe a véleményformálásban: segítség vagy teher?	208

213 ■ 22. FELADATVÉGZÉS CSOPORTBAN, VERSENGÉS ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS	
<i>(N. Kollár Katalin)</i>	
Teljesítmény csoportban	214
Festinger elmélete a társas összehasonlításról	221
Versengés és/vagy kooperáció	227
A kooperáció szerepe az oktatásban és nevelésben	239
A társas készségek fejlesztése	241
A pedagógus feladatai a kooperatív oktatás során	244
Módszerek és feladattípusok a kooperatív feladatvégzés során	245
Alapelvek: A kooperatív csoportmunka feltételei	252
A segítségnyújtás, a proszociális viselkedés	258
265 ■ 23. AZ ISKOLAI BÁNTALMAZÁS: BULLYING	
<i>(Jármí Éva – Piros Vera)</i>	
Mi a bullying?	266
Az iskolai bántalmazás előfordulási gyakorisága	268
Bántalmazók és áldozatok	269
Csoportjellemzők	273
A bullying következményei	274
Az internetes bántalmazás – cyberbullying	275
Az iskolai bántalmazás elleni fellépés	276
Pedagógiai eszközök a bántalmazás megelőzésére	281
A bántalmazás iskolai esetkezelése	282
287 ■ 24. SZEMÉLYPERCEPCIÓ, ATTRIBÚCIÓ, EGYÉNEK ÉS CSOPORTOK MEGÍTÉLÉSE <i>(Szabó Éva)</i>	
A személypercepció mint tudományos probléma	288
A személyészlelés klasszikus elméletei	289
A személyészlelés asszociációs elmélete	292
A személyészlelés kognitív megközelítése	293
A csoportok észlelése	298
Az előítélet és a megismerés kapcsolata	298
Mások viselkedésének megértése – az attribúció	299
A sémák és foratókönyvek szerepe a szociális megismerésben	309
Záró gondolatok	311

HATODIK RÉSZ

AZ ISKOLA SZOCIÁLPSZICHOLÓGIAI
VONATKOZÁSAI

- 315 ■ 25. A CSALÁD ÉS ISKOLA KAPCSOLATA**
(*N. Kollár Katalin – Szabó Éva*)
- Különbségek a családi és iskolai szocializációban 316
 - Az iskolai elvárások jellemzői a viselkedéssel kapcsolatban 320
 - Az iskolai sikeresség kognitív feltételei 321
 - A tanár-szülő kapcsolatot befolyásoló egyéb tényezők 325
 - Milyen eszközökkel, módszerekkel lehet javítani a szülők és az iskola, a szülők és a tanárok közötti viszonyt? 328
- 333 ■ 26. VÉLEMÉNYEK ALAKULÁSA: ATTITŰDÖK ÉS AZ ELŐÍTÉLET SZEREPE AZ EMBEREK KÖZTI ÉRINTKEZÉSBEN ÉS A NEVELÉSBEN**
(*Kiss Paszkál – N. Kollár Katalin*)
- Mi az attitűd? 335
 - Nézetek rendszere, kognitív stílus 345
 - Az attitűdök és a viselkedés kapcsolata 349
 - Attitűddinamika, a véleményformálás személyes folyamatai 358
 - Meggyőzés, a véleményformálás társas folyamatai 365
 - Értékek és kultúrák 370
 - Záró gondolatok 373
- 375 ■ 27. OSZTÁLYTERMI KOMMUNIKÁCIÓ, TANÁR-DIÁK INTERAKCIÓK** (*Vörös Anna*)
- Kommunikációs alapfogalmak 376
 - A kommunikáció kódjai: verbális és nem verbális kommunikáció 383
 - Kommunikációs szempontból jelentős mozzanatok a tanórán 393

407 ■ 28. A TANÁRI SZEREP, A VEZETÉS ÉS A TEKINTÉLY PROBLÉMÁI	
<i>(Szabó Éva – N. Kollár Katalin – Vörös Anna)</i>	
A szerep fogalma a szociálpszichológiában	408
A szerepkonfliktus	410
A szereptanulás folyamatai	413
A tanári szerep jellemzői, a szerep betöltőjével kapcsolatos elvárások	414
A hatalom és a tekintély problémái a tanári munkában	416
A hatalomgyakorlás lehetőségei I. Vezetés, vezetési stílusok	417
A hatalomgyakorlás lehetőségei II. Fegyelmezés	426
A hatalomgyakorlás lehetőségei III. Ellenőrzés, értékelés	430
A feleltetés: az értékelés „prototípusa”	436
Hatalommal vagy anélkül: konfliktusok és kezelésük az iskolában	440
Tanár-diák viszony az alternatív iskolákban	445
455 ■ 29. AZ ISKOLA MINT SZERVEZET <i>(Serfőző Mónika)</i>	
Az iskola szervezeti jellemzői	456
Az iskolák formális és informális működése	458
Az iskola kultúrája	461
Az iskolák kultúrájának megismerése	467
Hogyan formálódik és változik a szervezeti kultúra?	472
A szervezeti kultúra típusai	474
Az iskolavezető stílusa	480
A pedagógusok az iskolai szervezetben	481
489 ■ 30. AZ ISKOLAPSZICHOLÓGIA ÉS KÜLSŐ INTÉZMÉNYEK SZEREPE AZ ISKOLAI MUNKA TÁMOGATÁSÁBAN <i>(Somogyi Mónika)</i>	
Az iskolapszichológia fogalma	489
A magyarországi iskolapszichológia történetének áttekintése	490
Az iskolapszichológus munkájával kapcsolatos tévhit	491
Az iskolapszichológusi munka szemléleti keretei	492
Az iskolapszichológusi munka direkt és indirekt feladatai	494
A pedagógiai pszichológia „társintézményei”, nevelési tanácsadó, gyermek- és ifjúságvédelem	498